

Žaneta Dvořáková (Praha)

LITERÁRNÍ VLASTNÍ JMÉNA A JEJICH PŘEKLAD

LITERARY PROPER NAMES AND THEIR TRANSLATION

Literary onomastics should pay more attention to the problem of translation of proper names in literature. In translation practice we can see three general attitudes: domestication (substitution of original names by Czech ones), exotization (leaving of original names unchanged because of their exotic atmosphere) or a mix of these methods (some names are translated, some are not).

I have described several methods of translating proper names: calque (word-for-word translation), transcription (representing a name from one script in another), substitution (change of an original name), explication (adding of information) and generalization (change of a proper name into a common noun).

Keywords

literary onomastics, proper names, translation

Literárním propriím věnuje velkou pozornost translatologie, a to především s ohledem na překladatelskou praxi. Otázky překladu vlastních jmen by si však zasloužily více pozornosti i ze strany literárních onomastiků, neboť právě během procesu překládání se nejvíce obnažují funkce literárních vlastních jmen, jejich vztah k ostatním složkám textové stavby i jejich úloha při formování smyslu celku.¹⁾

Tento článek si klade za cíl shrnout dosavadní poznání o této problematice, má tedy charakter především přehledový, a odpovídá tak na poptávku zřejmou při každé přednášce a vystoupení na téma literární onomastika.

V překladatelské praxi se setkáváme se třemi základními tendencemi, které bych ráda v článku blíže představila. Vliv na volbu vhodného překladatelského postupu má přitom mnoho faktorů, např. literární žánr,²⁾ známost díla,³⁾ čas a místo děje,⁴⁾ věk a

¹⁾ A. Macurová, Poznámky k vlastním jménům v překladu, Zpravodaj Místopisné komise ČSAV 26, 1985, s. 432.

²⁾ M. Majtán k tomu uvádí (s odkazem na J. Vilikovského), že „v realistických dielach sa spravidla ponechávajú pôvodné formy mien a prekladatelia sa vyhýbajú miešaniu pôvodných a preložených foriem, a to i napriek tomu, že mená svojím pôvodným lexikálnym významom dokresľujú typ postavy, v humoristických dielach sa uplatňuje viac substitúcia, prekladanie mien do jazyka prekladu.“ (M. Majtán, Literárna onymia a umelecký preklad. In: M. Blichá /ed./, Zborník Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Šafarikanae, Slavistica XXVIII., Zv. 3, Onomastika a škola, Prešov 1992, s. 160).

³⁾ Některá jména oblíbených literárních hrdinů dnes fungují v podstatě jako obchodní značka, pokud by bylo jméno substituováno – např. *Harry Potter* > *Jindra Hrnčič* (i o tom se u první-

okruh předpokládaných čtenářů atd.⁵⁾ Svou roli sehrávají též dobově podmíněné konvence⁶⁾ i řekněme osobní nastavení a zkušenosti překladatele, jenž se buď může snažit o co nejpřesnější přetlumočení obsahových a formálních rysů předlohy, nebo může dát přednost funkčnímu či pragmatickému překladu založenému na principu stejného komunikačního účinku originálu a překladu na čtenáře (což je přístup v současnosti převládající).⁷⁾

Obtížnost práce s vlastními jmény spočívá v tom, že patří mezi tzv. nulové ekvivalenty, které v cílovém jazyce nemají žádný překladový protějšek.⁸⁾ Teoretik překladu J. Levý tvrdil, že přeložit lze pouze vlastní jméno, pokud má hodnotu jen významovou (např. *Milosrdenství* v alegorii). U charakterizačních, typizačních jmen běžných v komediích a v satirickém románě je podle něj možná jen substituce nebo transkripce. Když se význam ztratí úplně, pak se domnívá, že je možný pouze přepis, tj. zachování jména v původním znění. Levý kladl též velký důraz na celek díla a zdůraznil, že „Nebudou se překládat jména, která sama o sobě mají sice sémantický obsah (*König, Pokorný*), ale takový, který není součástí významové výstavby díla. Překladu se budou vzpírat i obecně známá jména, která mají i v českém kulturním prostředí svou tradici.“⁹⁾ J. Matúšová k tomu doplňuje, že „pro převážnou většinu jmen autentických (především toponym a antroponym) nepřichází v úvahu překlad ani

ho dílu uvažovalo) – pak by mohlo být pro českého čtenáře těžší hrdinu ztotožnit s fenoménem Potter, který vypukl po úspěchu prvních děl.

⁴⁾ Dle M. Knappové je třeba dbát při překladu i na časovou a lokální příznakovost rodných jmen, aby „nedošlo k diachronnímu posunu ve společenském fungování a hodnocení konkrétního jména v jazyce překladu ve srovnání s jazykem originálu.“ (M. Knappová, *Překládání osobních jmen a jazyková komunikace*. In: K. Zierhoffer /ed./, V. Ogólnopolska konferencja onomastyczna, Poznań 1988, s. 165–166).

⁵⁾ K tomu srov. M. Knappová (o. c. v pozn. 4, s. 166) nebo M. Hrdlička (*Překladatelské miniaturny*, Praha 1995, s. 15).

⁶⁾ Konvence hrají velkou roli již v překladu titulů děl – zde záleží především na tom, zda má literární dílo zavedenou českou podobu. Jak uvádí J. Králík: „pro překlad titulu *I masnadieri* (Lupiči, Bandité, Raubíři) je rozhodující, že jde o operní zpracování Schillerových Loupežníků (nikoli o Offenbachovu operetu, která se zase překládá *Bandité*).“ (J. Králík, *České překlady operních titulů /K případu Růžového kavalíra/*. In S. Čmejrková – I. Svobodová /eds./, *Oratio et ratio*. Sborník k životnímu jubileu J. Krause, Praha 2005, s. 205.) Zažitý překlad titulu se tak může tradovat, přestože může být nepřesný či zavádějící, jak ukázal Králík na příkladu *Růžového kavalíra*, který by měl být spíše *Kavalírem s růží*.

⁷⁾ Srov. J. Králová, *Translatologický seminář katedry aplikované lingvistiky*. Přednáška 1. 4. 2008 na katedře aplikované lingvistiky Univerzity v Hradci Králové, *Telegraf*, 6, 2008. [online] <<http://fim.uhk.cz/telegraf/?clanek=589&civ=46>>, [cit. 30. 6. 2013].

⁸⁾ D. Knittlová, *Překlad a překládání*, Olomouc 2010, s. 113.

⁹⁾ J. Levý, *O některých zákonitostech překladatelské věrnosti*, *Slovo a slovesnost* 14, 1953, s. 65; též J. Levý, *Umění překladu*, Praha 1983, s. 116.

náhrada. Mohou být převzata v původní formě nebo nahrazena domácí podobou (exonymem...).“¹⁰⁾

Podívejme se nyní na překladatelskou praxi. Vycházíme-li z celku díla a z jeho onymické struktury, rozlišíme tři základní překladatelské přístupy:¹¹⁾

1. Adaptace (domestikace, naturalizace) a transponování díla do domácího prostředí jazyka, do něhož se dílo převádí. Jako vzorový příklad se většinou uvádí vynalézavý Zaorálkův překlad Chevalierových Zvonokos,¹²⁾ kde vystupují postavy se jmény jako *Bartoloměj Pěšinka* (< Barthélemy Piéchet), *Bonifác Famfule* (< Dieudonné Poilphard), *Tonda Baštýř* (< Tony Bayard), *Eulalie Čubíková* (< Justine Pupet) aj.¹³⁾ Při adaptaci cizích prvků však přeložený text nutně ztrácí mnohé ze svého původního koloritu, Vilikovský¹⁴⁾ proto před tímto přístupem varuje, neboť podle něj ochuzuje text o jeho jedinečnost. Přesto lze však nalézt i další zdařilé příklady z praxe. Považuji za vynikající např. překlad Pratchettových fantasy románů o Zeměploše od J. Kantůrka.¹⁵⁾ Kantůrek měl však oproti Zaorálkovi výhodu, neboť jako překladatel fantasy se „řídí pravidly nového světa, kde by specifické prvky měly působit stejně exoticky na čtenáře originálu i na čtenáře překladu, jelikož se jedná o prostředí cizí oběma kulturám.“¹⁶⁾ Kantůrek zvolil jako primární prostředek adaptace Pratchettových děl substituci proprií, u některých antroponym¹⁷⁾ tím však došlo k posunu – zatímco T.

¹⁰⁾ J. Matúšová, K překládání vlastních jmen v beletrii – se zaměřením k současné německé literatuře. In: M. Blichá (ed.), Zborník Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Šafari-kanae, Slavistica XXVIII., Zv. 3, Onomastika a škola, Prešov 1992, s. 166.

¹¹⁾ Srov. např. s členěním T. Hrehovčíka (Překladatelské minimum, Bratislava 2006, s. 20–22).

¹²⁾ Srov. např. H. Malíková, Vlastní jména v českém a slovenském překladu Chevallierova románu Zvonokosy a problematika jejich překládání. Zpravodaj katedry bohemistiky (Ústí nad Labem) 1995, 5, 1, s. 7–14 (1. část) a 2, s. 2–13 (2. část); H. Malíková, (1999): Problematika překládání vlastních jmen vzhledem k různým překladům francouzského románu Gabriela Chevalliera Clochermele-Zvonokosy. In: M. Čechová (ed.), Jinakost, cizost v jazyce a literatuře. Ústí nad Labem: 1999, s. 238–243.

¹³⁾ Srov. J. Levý, Překladatelský proces – jeho objektivní podmínky a psychologie, Slovo a slovesnost 16, 1955, s. 86; též J. Levý, Umění překladu, o. c. v pozn. 9, s. 151–153.

¹⁴⁾ J. Vilikovský, Překlad jako tvorba, Bratislava 1984, s. 140–141.

¹⁵⁾ Za tyto překlady J. Kantůrek získal ceny Akademie science fiction, fantasy a hororu pro nejlepšího překladatele let 1995–1997 a 1999.

¹⁶⁾ K. Bílková, Překlad vlastních jmen ve vybraných dílech literatury fantasy, diplomová práce, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc 2012, s. 27 [online] <<http://theses.cz/id/zkqgyu>>.

¹⁷⁾ K literárním toponymům u T. Pratchetta viz Ž. Dvořáková (Vyvažovací světadíl, Dehydrované moře a Nakřupnuté hory – Vítejte na Zeměploše T. Pratchetta. In: XVIII Międzynarodowa i Ogólnopolska Konferencja Onomastyczna, Łódź, Polsko, 27.–29. 10. 2012, sborník v

Pratchett volí příjmení často velmi neobvyklá, ale přesto reálně existující,¹⁸⁾ Kantůrkova *Mrakoplaše* (< Rincewind), *Zlopočasnou* (< Weatherwax) nebo *Tračníka* (< Colon) bychom v českém onymickém systému hledali marně. J. Kantůrek říká: „Jde o to, že převedené jméno nejen že musí odpovídat originálu, ale musí i pěkně znít. Pratchett už ve jménech předesílá něco o postavě, proto není možné jméno jen hrubě přeložit.“¹⁹⁾ J. Kantůrek má i autorův souhlas k výraznějším tvůrčím zásahům do textu.²⁰⁾ Ne všichni spisovatelé však s takovými úpravami souhlasí, např. nizozemská spisovatelka A. Enquistová si na překladatelském sympoziu v Nijmegenu posteskla, že „ve francouzském vydání překladatel bez jejího vědomí změnil jméno hrdinky. *Wanda Wiericke* (Wanda podle slavné polské cembalistky Wandy Landowské, krajové příjmení z okolí Leidenu, navíc samozřejmě aliterace) se ve francouzštině změnila na *Doru*. Autorka líčí téměř fyzickou nevolnost, když při besedách ve Francii musí s ohledem na čtenáře používat toto nové jméno.“²¹⁾

2. Zachování (nebo dokonce zdůraznění) příznačného **cizího koloritu** (zcizování, až exotizace) je varianta v současné době u nás převažující. „Vlastní jména (...) se mohou stát signálem cizosti textu a spolu se jmény místními (eventuálně s názvy reálií) tvoří body, jež udržují kontinuitu povědomí cizosti prostředí i literárního díla a průběžně připomínají, že jde o překlad, nikoliv o originál.“²²⁾ Přesto však Straková nepovažuje ponechání jmen v původní podobě (tam, kde v češtině existuje vhodná paralela) za vyhovující.²³⁾

I když překladatel užívá jména v původní cizojazyčné podobě, začleňuje je zpravidla do českého deklinačního systému, případně i mění jejich grafickou podobu

tisku). Srov. též diplomové práce Z. Siegerové (Propria v díle Terryho Pratchetta, Pedagogická fakulta Západočeské univerzity v Plzni, Plzeň 2010) a K. Bílkové (o. c. v pozn. 15).

¹⁸⁾ T. Pratchett se k tomuto tématu vyjadřuje např. v rozhovoru s M. Ebenem Na plovárně (vysíláno na ČT 2 dne 24. 4. 2011).

¹⁹⁾ J. Brossmann, Profil: Jan Kantůrek, AmberZine, 1999, [online] <http://amber.zine.cz/AZOld/clanky/az_1999_10_28/kanturek.htm>; též Z. Pernicová, The Czech Discworld Wizard. An interview with translator Jan Kantůrek, Bridge, č. 9–10, 2010, [online] <<http://www.bridge-online.cz/studenti/extra-clanky/the-czech-discworld-wizard>>.

²⁰⁾ H. Žáčková, Jan Kantůrek, Rozhovor pro časopis Reflex, 2000, [online] <<http://www.jedinak.cz/stranky/txtkanturek.html>>.

²¹⁾ M. de Bruin Hüblova, Autor kontra překladatel, Anna Enquistová na překladatelském sympoziu v Nijmegenu, iliteratura.cz, 12. 5. 2003, [online] <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/9723/enquist-anna-o-prekladu-2003>>.

²²⁾ V. Straková, Překládání a vlastní jména. In: Z. Kufnerová – Z. Skoumalová (eds.), Překládání a čeština, Jinočany 1994, s. 174.

²³⁾ Srov. V. Straková, o. c. v pozn. 21, s. 175.

(transkripce), ženská příjmení většinou přechyluje.²⁴⁾ Vždy by se tak mělo dít se znalostí onymického systému výchozího i cílového jazyka, aby pak nedocházelo k chybám, na které upozorňuje např. R. I. Kindlerová v kritice překladu románu Štěstí na řecký způsob: „Dochází ke zkomoleninám příjmení: např. *Penelope Psaliová* – překladatelka přechýlila již přechýlené příjmení Psali, které se z řečtiny do angličtiny převede beze změny, ale je třeba, aby překladatel věděl, že v řečtině má ženská koncovka (obdoba našeho *-ová*) příjmení Psalis (mužský tvar) tvar Psali, tedy pokud přechýlí toto jméno, je třeba ho vrátit do původní mužské formy a teprve poté přidat *-ová*, správně by tedy bylo *Penelope Psalisová*.“²⁵⁾

Prostředkem exotizace textu se však může dle mého názoru stát paradoxně i přeložení jména, je-li tento akt přímo v díle tematizován samotným spisovatelem. Roli překladatele na sebe bere vypravěč nebo častěji některá z postav a vysvětluje původ a význam jména tím, že jej doslovně překládá (kalk) z exotických domorodých jazyků („*Malajka* prý ve svahilštině znamená anděl. To mi řekla.“²⁶⁾), z jazyků fiktivních („A proč ty mu říkáš *Dúnadan*?“ zeptal se Frodo. „Je *Dúnadan*,“ řekl Bilbo. „Často ho tady tak nazývají. Ale myslel jsem, že umíš natolik elfsky, abys věděl, co je *dún – adan*: Muž ze Západu, Númenorejec.“²⁷⁾ ze zvířecí řeči („*Slečna Fouska*?“ Dvířka pokrčila rameny. „Je to doslovný překlad. V krysí řeči to zní líp.“²⁸⁾) apod. Tyto překlady (ať již reálné nebo fiktivní) mají pomoci dotvářet specifický kolorit cizosti, exotičnosti, výlučnosti. Stejně tak vztah k překládání jmen může charakterizovat postavy nebo i celou společnost v rámci fikčního světa příběhu: „»Vítej, Já K Tobě Vzhlížím S Touhou.«“ Byl to přehnaně přesný překlad Mirova jména do starčtiny. Mandachuva se v tom vyžíval, že neustále překládá jména z portugalštiny do starčtiny a zase zpátky, přestože mu Miro s Ouandou vysvětlili, že jejich jména vlastně neznamenaají vůbec nic a že je to jenom náhoda, když znějí stejně jako slova.“²⁹⁾

3. Smíšený postup leží mezi dvěma výše uvedenými póly – u některých postav volí překladatel původní podoby jmen, u jiných jejich české ekvivalenty. Knappová³⁰⁾

²⁴⁾ K problematice přechylování v překladech viz P. Dvořáček (Přechylování z pohledu překladatele, *Jazykovědné aktuality* 49, 3 a 4, 2012, s. 136–141).

²⁵⁾ R. I. Kindlerová, Neštěstí překladu levných románek? *iliteratura.cz*, 22. 5. 2007, [online] <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/21055/carrington-tori-stesti-na-recky-zpusob>>.

²⁶⁾ I. Isakovski, *Malajka*, Překl. O. Čtvrtníčková, *iliteratura.cz*, 26. 7. 2003, [online] <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/13897/isakovski-igor-malajka>>.

²⁷⁾ J. R. R. Tolkien, *Pán prstenů I, Společenstvo Prstenu*, přel. S. Pošustová, Praha 1998, s. 219.

²⁸⁾ N. Gaiman, *Nikdykde*, přel. L. Vojtková, Frenštát pod Radhoštěm 1998, s. 139–140.

²⁹⁾ O. S. Card, *Mluvčí za mrtvé*, přel. P. Kotrle, Plzeň 2002, s. 118–119.

³⁰⁾ M. Knappová, K překládání osobních jmen, *Naše řeč* 66, 1983, s. 172.

uvádí jako příklad román A. Marshalla *Už zase skáču přes kaluže* – v překladu Z. Wolfové se tu objevuje *Jožka a Marie* vedle *Johna a Billyho*. Podle M. Jindry³¹⁾ by si měl překladatel dát pozor na to, aby se mu nedostala rušivě do kontaktu jména příznakově vázaná na jazykové prostředí originálu se jmény, která mají ekvivalent v jazyce překladu, tj. navrhuje raději nepřekládat *Mary* a *Johna* (přestože mají české varianty *Marie* a *Jan*), když se další postavy románu jmenují např. *Meredith*, *Murray* nebo *Deirdre*. Podobné výtky se objevují i v recenzích, např. M. Rejžková v kritice komiksu *Zpátky na zem* píše: „Český čtenář si proto musí být vědom, že se příběh odehrává ve Francii, kde se obyvatel francouzského města stěhuje na francouzský venkov, kde potkává Francouze. V knize to ovšem vypadá, jako by se obyvatel francouzského města stěhoval na český venkov, neboť se setkává s místním panem *Jindrou*, paní *Zdechláčkovou*, panem *Hopsou* a panem *Jouzou*. Jména jsou sice zdařile počeštěná, nicméně nutně uvádějí čtenáře do rozpaků. Podobná situace nastala při překladu místních názvů. (...) U českých jmen postav se ovšem čtenář nemůže ubránit dojmu, že zde něco nesedí. Na jedné straně se v okolí Žindav pohybuje stará paní *Zdechláčková*, na druhé straně se přátelé *Manu* a *Marietty* oslovují klasickými francouzskými jmény *Jean-Yves*, *Lewis* či *Guy*. (...) Vzhledem k tomu, že se postavy s českými a francouzskými jmény setkávají, dochází k rozpolcení představy o tom, kde se vlastně děj odehrává.“³²⁾ Ne vždy však musí být smíšený typ na škodu, vzpomeňme např. velice kreativní překlad románů o Harry Potterovi od J. K. Rowlingové.³³⁾ Jeden z překladatelů, Pavel Medek, obhájí svou metodu a říká: „Snažím se vždycky najít původ a český ekvivalent. (...) *Brumbál* je staročeské slovo pro čmeláka, stejně jako

³¹⁾ M. Jindra, K problematice vlastních jmen v uměleckém překladu, *Acta Universitatis Carolinae, Philologica* 4–5, *Slavistica Pragensia* XXIII, 1980, s. 177.

³²⁾ M. Rejžková, *Kritika překladu komiksu Zpátky na zem aneb Opravdový život*, *iliteratura.cz*, 28. 8. 2010, [online] <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/26955/larcenet-m-ferri-j-y-zpatky-na-zem-aneb-opravdovy-zivot>>.

³³⁾ Rozborů překladů Harryho Pottera najdeme velké množství, např. překlady do češtiny se zabývala J. Bláhová (*Keywords in Harry Potter books: A comparative study of English original and its Czech translation*, bakalářská práce, Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni, Plzeň 2012), do češtiny a ruštiny viz K. Fröhlichová (*Analýza překladu vlastních jmen románu J. K. Rowlingové Harry Potter do češtiny a ruštiny*, bakalářská diplomová práce, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc 2011), do češtiny a chorvatštiny J. Krohová (*Vlastní jména v české a chorvatské verzi překladu knihy Harry Potter a Kámen mudrců*, diplomová práce, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno 2011), do polštiny viz M. M. Danowska (*Nazewnictwo w polskim przekładzie „Harry’ego Pottera“ J. K. Rowling*, *Acta onomastica* 46, 2005, s. 22–28) atd.

dumbledore anglické. S některými slovy, jako je *McGonagallová*, prostě nic nena-děláte, ale ta, která přeložit jdou, by se rozhodně přeložit měla.“³⁴⁾

Zaměříme se nyní na konkrétní způsoby převodu literárních proprií. J. Králová³⁵⁾ vyčleňuje pět překladatelských přístupů.³⁶⁾ V praxi se samozřejmě tyto metody kombinují a prolínají, jako příklad mohu uvést jméno hrdiny několika Pratchettových románů *Carrot Ironfoundersson* – v českém překladu J. Kantůrka bylo rodné jméno přeloženo doslovně (kalk) jako *Karotka*, toto rodné jméno zůstalo zachováno, protože je mluvící a je v textu tematizováno: „Ten mladý muž se jmenuje Karotka. Není to kvůli jeho vlasům, které mu otec vždycky v zájmu hygieny přistříhoval nakrátko. To jméno dostal podle svého tvaru.“³⁷⁾ Příjmení pak Kantůrek substituoval na *Rudyko-palsson*, zachoval přitom původní typický antropofornant *-son*, posunul sice sémantický obsah mluvícího jména, ale zachoval jeho celkové vyznění i funkci.

Způsoby převodu literárních vlastních jmen jsou podle J. Králové tyto:

1. Kalkování

Kalk je doslovný překlad. Králová uvádí, že se tohoto postupu využívá zejména tam, kde je součástí vlastního jména generické pojmenování.³⁸⁾ Jako příklady si můžeme uvést některá toponyma z Tolkienova Pána prstenů, která analyzoval

³⁴⁾ T. Švejnová – A. Kudrnová, Pavel Medek: Chybám se vyhnout nedá, Časopis ABC, 17/2007, [online] <<http://www.abicko.cz/clanek/casopis-abc/7908/pavel-medek-chybam-se-vyhnout-neda.html>>.

³⁵⁾ J. Králová, o. c. v pozn. 7.

³⁶⁾ Nacházíme samozřejmě i jiná členění, např. D. Knittlová (o. c. v pozn. 8, s. 18–19; též D. Knittlová, K teorii i praxi překladu, Olomouc 2000, s. 14–15) hovoří o sedmi tradičních překladatelských postupech, jimiž se řeší otázka nedostatku přímého ekvivalentu v cílovém jazyce. Těchto sedm základních postupů zahrnuje transkripci (přepis adaptovaný úzu cílového jazyka, v úvahu je třeba také brát transliteraci, tj. přepis jinou abecedou), kalk (doslovný překlad), substituci (nahrazení jazykového prostředku jiným, ekvivalentním), transpozici (gramatické změny v důsledku odlišného jazykového systému), modulaci (změna hlediska), ekvivalenci (například v oblasti expresivity, využití stylistických a strukturních prostředků odlišných od originálu) a adaptaci (náhrada situace popsané v originále jinou, adekvátní situací, typické pro slovní hříčky). Viz J. Krohová (o. c. v pozn. 32, s. 59); srov. též J. Matúšová (o. c. v pozn. 10, s. 165); Ch. Nord (Proper Names in Translations for Children: Alice in Wonderland as a Case in Point. Meta: Translators' Journal 48, Mai 2003, 1–2, p. 194–195, [online] <<http://www.erudit.org/revue/meta/2003/v48/n1-2/006966ar.html?vue=resume>>) nebo T. Hrehovčík (o. c. v pozn. 11, s. 38–42).

³⁷⁾ T. Pratchett, Strážce! Strážce! Překl. J. Kantůrek, Praha 1999, s. 27.

³⁸⁾ J. Králová, o. c. v pozn. 7.

Štěpán:³⁹⁾ *Brod* (< Ford), *Věžové kopce* (< Tower Hills), *Hory stínu* (< Mountains of Shadow), *Osamělá hora* (< The Lonely Mountain) apod.

Doslovný překlad jsem našla i jako překladatelskou vysvětlující vsuvku za jménem, které zůstalo v originále, většinou se tak zdá se děje u jmen mluvících, u nichž je aktualizován sémantický obsah fundujících apelativ, v takovém případě překladatel potřebuje, aby čtenáři pochopili narážku či vtip, v němž jméno figuruje: „Pak jsem přešel do pásma východního času a pokračoval přes *Blue River*, tedy *Modrou řeku*, z které se vyklubal hnědý potok.“⁴⁰⁾ „Často si připomínám jeho jméno, *Harry Hands*. (...) Všichni jsme ho psali »*Hairy Hands*«, *Chlupaté ruce*, a vyslovovali to s podobným důrazem.“⁴¹⁾

2. Transkripce

Transkripce, tj. přepis z jednoho písma do druhého, zahrnuje i možné pravopisné přizpůsobení: (něm.) *Berlin* – (čes.) *Berlín*.⁴²⁾ J. Levý⁴³⁾ pak upozorňuje na problémy vycházející z neznalosti původní podoby transkribovaného jména.

Otázka odlišné abecedy a transkripce či transliterace se může v díle stát dokonce důležitým motivem, vzpomeňme např. na detektivní román A. Christie *Dvojitá stopa*, v němž figurovalo jako důkaz pouzdro na cigarety s iniciálami *BP* – jak Hercule Poirot ale správně určil, nejednalo se o latinská písmena *BP*, ale o písmena napsaná azbukou, tedy v přepisu o *VR*, pouzdro totiž patřilo ruské šlechtičně *Veře Rosakoffové*.

3. Substitute

Substitute, tedy nahrazení původního jména jiným, se podle J. Králové týká dvou okruhů:

a) různé varianty téhož osobního jména: (čes.) *Jan* – (šp.) *Juan* – (fr.) *Jean* – (angl.) *John*

b) náhrada „kulturním ekvivalentem“: (něm.) *Markplatz* – (šp.) *Plaza Mayor*

Doplnit bych mohla i možnost c) náhrada zcela jiným jménem, např. (hol.) *Wanda* > (fr.) *Dora* ve výše zmíněném románu A. Enquistové.

Substitute představuje poměrně velký zásah do původního textu, proto by překladatel měl postupovat citlivě a systémově, vždy s ohledem na celek literárního

³⁹⁾ P. Štěpán, Fiktivní zeměpisná jména v českém překladu Tolkienova Pána prstenů, *Acta onomastica* 39, 1999, s. 132.

⁴⁰⁾ W. Least Heat-Moon, *Modré silnice: Cesta do nitra Ameriky*, překl. L. a R. Pellarovi. Praha 2005.

⁴¹⁾ R. Bradbury, *Jízda naslepo*, překl. J. Pavlíková. Praha 2001, s. 153.

⁴²⁾ J. Králová, o. c. v pozn. 7.

⁴³⁾ J. Levý, *Umění překladu*, o. c. v pozn. 9, s. 117.

díla, a měl by se snažit pokud možno zachovat autorem zamýšlenou funkci literárního propria.

Nahrazené jméno bude samozřejmě bez problémů v přeloženém textu plnit základní, tj. identifikační funkci, na druhou stranu se však změnou jména čtenáři ztíží zpětné ztotožnění s originálem (např. /čes./ *Alenka* = /angl./ *Alice* v románech L. Carrola). Velice vítané jsou substituce u mluvících jmen, pokud zůstane zachována jejich charakterizační funkce (např. *Gussie Two Grins* > *Gusta Dvojšklebek* u T. Pratchetta). Obtížný je překlad jmen, která jsou klasifikační (zvl. z hlediska sociálního nebo lokálního)⁴⁴⁾ nebo která nesou konotace či asociace, u těchto jmen bývá proto někdy nutné sáhnout k náhradě kulturním ekvivalentem. Klasickým příkladem je překlad Wildovy hry *The Importance of Being Earnest* – rodné jméno *Earnest* má v angličtině konotace „čestný, rozhodný“, v češtině však jméno s takovými konotacemi nemáme, proto byl do češtiny titul hry přeložen jako *Jak je důležité mítí Filipa*,⁴⁵⁾ čímž sice dochází k významovému posunu, protože *Filip* evokuje „chytrost, mazanost“, ale smysl zůstal díky tomu zachován.⁴⁶⁾

Dle M. Knappové⁴⁷⁾ je třeba dbát na problematiku postavení jmen v onymickém systému daného jazyka, je třeba dodržet stupeň emocionality u hypokoristik, časovou a lokální příznakovost rodných jmen, měla by zůstat zachována národní specifika jako např. patronyma v ruštině, překladatel by měl vzít v úvahu i zatíženost konkrétního jména (např. jeho využití ve frazeologii – hloupý Honza, hloupá Káča), možnou aliteraci atd. Důležitý je i stupeň frekvence a „domestikace“ jména.⁴⁸⁾ Toto všechno jsou faktory, které by měl překladatel zvážit zvláště u substituce jmen.

⁴⁴⁾ Např. v české verzi pohádky *O perníkové chaloupce* byla dvě běžná německá hypokoristika *Hänsel* a *Gretel* nahrazena českými zdvojnásobkami *Jeníček* a *Mařenka*. Došlo tím k setření původního koloritu a k přiblížení pohádky českým dětským čtenářům. Jména si adaptací zachovala svou klasifikační funkci s tím rozdílem, že místo k německému venkovu začala odkazovat k venkovu českému, neboť užitá rodná jména *Jeníček* a *Mařenka* byla typická pro český venkov 19. století.

⁴⁵⁾ Pouze poznámka na okraj: Ohledně tohoto názvu se nedávno rozhořel soudní spor o autorská práva k překladu hry. V Národním divadle moravskoslezském se bude muset tato hra uvádět bez jména *Filip* nejen v názvu, ale také v dialogích. Dědicové autorských práv původního překladatele totiž zažalovali autora nového překladu Pavla Dominika. Divadlo hru přejmenovalo na *Jak je důležité ho mít...*

⁴⁶⁾ Obdobně se např. u nás z důvodu povědomí a kontextu hrálo v 60. letech Albeeho drama *Kdo se bojí Virginie Woolfové?* pod názvem *Kdopak by se Kafky bál* (srov. L. Jungmannová, *Jméno postavy v dramatu*. In: D. Hodrová: *...na okraji chaosu... Poetika literárního díla 20. století*. Praha 2001, s. 623).

⁴⁷⁾ M. Knappová, o. c. v pozn. 4, s. 165–166.

⁴⁸⁾ V. Straková, o. c. v pozn. 21, s. 172.

4. Explicitace

Jde o doplnění informace, zejména kulturního charakteru: (něm.) Bundeshaus – (šp.) Bundeshaus, la sede del Parlamento Federal.⁴⁹⁾

Překladatel má několik možností, jak potřebné informace doplnit, jednou z nich je např. použití vysvětlivky, jako to udělal V. Medek v překladu románu G. G. Márqueze *Sto roků samoty: velitel popravčí čty, „odborník na rychlé popravy, měl jméno, které ani zdaleka nebylo náhodné: kapitán *Roque Carnicero* [Řezník, pozn. překl.]*.⁵⁰⁾ Přestože např. Uhrovi⁵¹⁾ tento „náhražkový“ postup, jak jej nazývají, vítají, jiní jej chápou jako selhání a rezignaci překladatele na hledání vhodného řešení. Je ovšem třeba říci, že V. Medek v tomto případě mnoho jiných možností neměl, neboť všechna ostatní jména ponechal v originále, působilo by tedy nesystémově, kdyby mělo být toto jediné přeloženo.⁵²⁾ Domnívám se, že vzhledem k tomu, že se jedná o jméno výrazně mluvící, které charakterizuje svého nositele, bylo vhodné jeho sémantický obsah čtenářům neznalým výchozího jazyka osvětlit alespoň touto formou poznámky.

5. Generalizace

Opakem explicitace je náhrada vlastního jména apelativem: (něm.) Berliner Dom / Berner Münster – (šp.) catedral.⁵³⁾ Tendence k apelativizaci si povšimla např. Macurová⁵⁴⁾ v Houdkově překladu Carrollova románu *Alice's Adventures in Wonderland* (v Houdkově překladu pod názvem *Kouzelný kraj*, 1904). Jedním z krajních řešení je pak úplné vypuštění nejen jména, ale dokonce celé postavy.⁵⁵⁾

Závěr

Není samozřejmě třeba připomínat, jak významné byly a jsou překlady pro naši literaturu a kulturu. Z pohledu onomastika je důležité především to, jaký vliv měly překlady od nejstarších dob na rozšiřování repertoáru a na oblibu u nás používaných

⁴⁹⁾ J. Králová, o. c. v pozn. 7.

⁵⁰⁾ G. G. Márquez, *Sto roků samoty*, překl. V. Medek, Praha 1998, s. 119.

⁵¹⁾ E. Uhrová – F. Uher, *Osobní jména v literárním textu z konfrontačního hlediska (se zřetelem k česko-německé problematice překladu)*. In: M. Blichá (ed.), *Zborník Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Šafarikanae, Slavistica XXVIII., Zv. 3. Onomastika a škola*, Prešov 1992, s. 176.

⁵²⁾ Výjimku tvoří jméno *Francisco Člověk*, ale v tomto případě se jednalo o překlad předzdivky, nikoli příjmení: „Francisco Člověk, jemuž tak říkali proto, že kdysi soupeřil ve skladbě a zpěvu se samotným ďáblem a přemohl ho, a jehož skutečné jméno nikdo neznal, zmizel z Maconda během nespavé nemoci.“ (G. G. Márquez, o. c. v pozn. 49, s. 53).

⁵³⁾ J. Králová, o. c. v pozn. 7.

⁵⁴⁾ A. Macurová, o. c. v pozn. 1, s. 435.

⁵⁵⁾ Ch. Nord, o. c. v pozn. 35, s. 194–195.

vlastních jmen⁵⁶⁾ – překlady bible počínaje a dnešními populárními bestsellery konče. Literární onomastika by se proto dle mého názoru měla více zajímat o problematiku překladu vlastních jmen, ale stejně tak translologie by měla úžeji spolupracovat s literární onomastikou.

dvorakova-korektury@centrum.cz

<http://dvorakova-onomastika.webnode.cz/>

⁵⁶⁾ Srov. J. Skutil, Překlady osobních a místních jmen ve staročeských literárních textech. In: M. Blichá (ed.), Zborník Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Šafarikanae, Slavistica XXVIII., Zv. 3. Onomastika a škola, Prešov 1992, s. 186–189.